

بررسی اثرات فساد بر سهولت انجام کسب و کار (شواهدی از ایران و کشورهای منتخب اسلامی)

سیامک شکوهی فرد^۱

گروه اقتصاد، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

رؤیا آل عمران^۲

دانشیار، گروه اقتصاد، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز،

ایران

فرزاد رحیمزاده^۳

استادیار، گروه اقتصاد و حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم

انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

امیرعلی فرهنگ^۴

استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه پیام‌نور، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۱۳

چکیده

فضای کسب و کار در گسترش و تسهیل فعالیت‌های اقتصادی هر کشور نقش تأثیرگذاری داشته و بهبود فضای کسب و کار جزو مهم‌ترین اولویت‌های سیاست‌گذاران اقتصادی و سیاسی کشورها تلقی می‌گردد. یکی از متغیرهای مهم تأثیرگذار بر فضای کسب و کار، فساد است. فساد می‌تواند در قالب رشوه، ملاحظات جناحی و سیاسی در انجام کسب و کارها، اخذ اعتبارات بانکی و مواردی از این قبیل بر فضای کسب و کار تأثیرگذار باشد؛ از این رو در این پژوهش، عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار با تأکید بر فساد در کشورهای منتخب اسلامی در بازه زمانی ۲۰۱۸-۲۰۰۵ مطالعه شده است. برای این کار داده‌ها و اطلاعات لازم برای

1. Siyamak.Shokohifard@gmail.com

۲- نویسنده مسئول: Aleemran@iaut.ac.ir

3. F.Rahimzadeh@guilan.ac.ir

4. S_Farhang@pnu.ac.ir

DOI: 10.22067/erd.2021.18767.0

برآورد مدل از پایگاه اطلاعاتی بانک جهانی و سازمان بین‌المللی شفافیت استخراج شده و مدل تحقیق با روش رگرسیون کوانتایل برآورد شده است. نتایج برآورد مدل نشان می‌دهد که بالا بودن سطح فساد تأثیر منفی بر سهولت کسب و کار کشورها داشته و فضای کسب و کار در این کشورها را بدتر می‌کند. نرخ بیکاری و نرخ تورم نیز به‌عنوان شاخص‌های بی‌ثباتی اقتصادی تأثیر منفی بر فضای کسب و کار دارند؛ اما در سطح معناداری ۵ درصد، تأثیر نرخ بیکاری تنها در کوانتیل‌های اول، دوم و سوم به لحاظ آماری معنادار است. همچنین درآمد مالیاتی، باز بودن تجاری کشور و نوسانات نرخ ارز به ترتیب تأثیر منفی، مثبت و منفی بر فضای کسب و کار داشته و این اثرات در سطح معناداری ۵ درصد به لحاظ آماری معنادار هستند.

کلیدواژه‌ها: کسب و کار، فساد، رگرسیون کوانتایل، ایران.

طبقه‌بندی JEL: M21, D73, C22, C19

مقدمه

فضای کسب و کار^۱ از جمله شاخص‌های تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر کشور بوده و با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. فضای کسب و کار در کشورها هرچه شفاف‌تر و رقابتی‌تر باشد منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست‌های مطلوب شده و همچنین روند بهبودی شاخص‌های اقتصادی را در پی خواهد داشت. به عبارت دیگر، تأثیر فضای کسب و کار مساعد، بر افزایش جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ایجاد اشتغال و همچنین رشد تولید ناخالص داخلی کاملاً مشهود است. به‌طور کلی کشورهایی که به‌دنبال گسترش حجم تجارت خود با سایر کشورهای دنیا می‌باشند، بر لزوم بهبود فضای کسب و کار تأکید دارند و اقدامات متعددی را در راستای بهبود مؤلفه‌های کسب و کار انجام می‌دهند. آنچه مسلم است اصلاح فضای کسب و کار و بهبود شاخص‌های مزبور در عرصه جهانی نه تنها گامی مثبت و اساسی در جهت تقویت مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقاء سطح اشتغال و همچنین تولید در کشور محسوب می‌شود، بلکه به‌طور قطع از منظر سرمایه‌گذاران خارجی نیز از جمله مهم‌ترین نماگرها برای ورود به کشور میزبان و همچنین شرط لازم برای ارتقا و تسهیل جریان ورود فناوری به کشور محسوب می‌شود (Mehrabani, et al.,

1. Business Enviroment.

(2016).

شاخص فضای کسب و کار یکی از پارامترهای مهم برای جذب سرمایه خارجی و همچنین از مهم ترین عوامل تعیین کننده در تصمیم گیری سرمایه گذاران محسوب می شود. در یک اقتصاد، عوامل متعددی بر فضای کسب و کار تأثیر گذارند. یکی از مهم ترین این عوامل فساد^۱ است. مطالعات متعدد انجام شده در زمینه فساد نشان می دهند که فساد می تواند برای یک اقتصاد آسیب زنده باشد. وسعت و گستردگی آثار مخرب فساد به درجه و سطح توسعه یافتگی اقتصاد ملی بستگی دارد. فساد در ابتدا با کاهش انگیزه انجام سرمایه گذاری، مانع رشد اقتصادی شده و آن را کاهش می دهد. سپس با ایجاد تغییر ساختار مخارج دولت از افزایش رشد جلوگیری می کند. در واقع فساد از مسیرهای مختلف رشد اقتصادی را تضعیف می کند. این معضل اجتماعی با ایجاد انحراف در تخصیص منابع و انگیزه ها از گسترش مکانیزم بازار جلوگیری می کند. همچنین، تضعیف حقوق مالکیت و عدم تضمین منافع ناشی از مفاد قراردادها را به همراه داشته و به ضرر بنگاه های کوچک عمل می کند. در ضمن فساد کارایی زیرساخت ها و مخارج دولتی را کاهش داده و همچنین از سطح مخارج دولتی در حوزه های آموزشی و بهداشتی کاسته و لطمه مهمی بر رشد اقتصادی وارد می کند (Tanzi, 1998).

فساد همچنین کاهش درآمدهای مالیاتی دولت را در پی دارد و با انتقال فعالیت ها به اقتصاد پنهان^۲ (اقتصاد سایه) موجب فرار مالیاتی شده و نهایتاً هزینه جمع آوری مالیات ها را افزایش می دهد. بنابراین می تواند به کسری های بیشتر در بودجه دولت منجر شده و پیامدهای توری ناشی از کسری بودجه دولت را تقویت کند. علاوه بر این، فساد منجر به کاهش در پس اندازهای ملی شده و بر توزیع درآمد نیز تأثیر منفی دارد (Cooray & Schneider, 2016).

از طرف دیگر، فساد بر فضای کارآفرینی نیز تأثیر داشته و انگیزه های موجود در کارآفرینی را تغییر داده و کارآفرینان را وادار می کند تا بخشی از منابع خود را در فعالیت های غیرمولد به کار ببندند. به گونه ای که فساد برای کسب و کارهای کوچک و همچنین کارآفرینانی که نیازمند برخی گواهی ها و مجوزها هستند و مجبورند بخشی از درآمد سرمایه گذاری خود را به منظور

-
1. Corruption.
  2. Shadow Economy.

دستیابی به بازارهای هدف، به مقامات فاسد تسلیم نمایند، نقش یک مالیات اضافی را ایفا خواهد کرد (Cooray & Dzhumashev, 2018). تمامی این مکانیسم‌ها باعث خواهد شد تا فساد بر فضای کسب و کار تأثیر منفی داشته باشد.

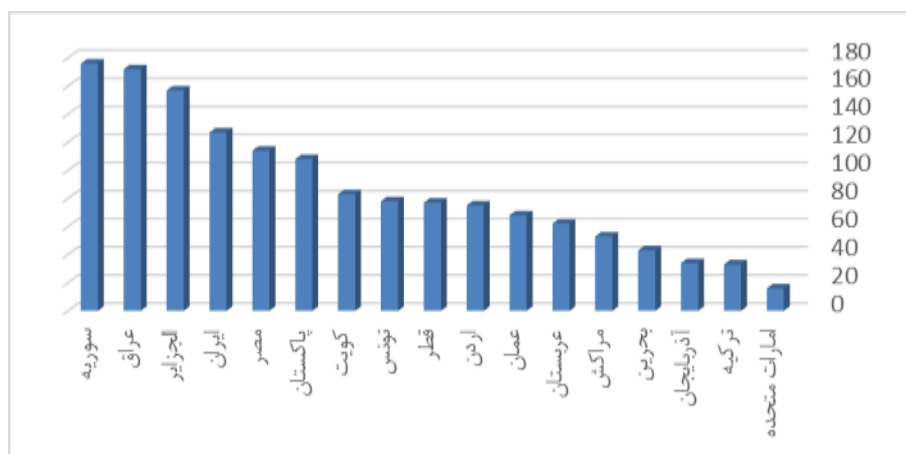
از سوی دیگر اهمیت فضای کسب و کار باعث شده است تا بهبود فضای کسب و کار جزو دغدغه‌های اساسی سیاست‌گذاران اقتصادی کشور قرار گیرد. به طوری که فضای کسب و کار و ارتباط آن با سرمایه‌گذاری دولتی در برنامه‌های توسعه سوم، چهارم و پنجم مورد تأکید قرار گرفته است. در برنامه سوم توسعه به اصلاح ساختار اداری و اقتصادی اشاره و با توجه به تأثیر محیط مناسب کسب و کار بر سهولت انجام امور برای توسعه و گسترش فعالیت‌های اقتصادی، به اتخاذ و اجرای سیاست‌گذاری‌های لازم تأکید شده است. در برنامه چهارم توسعه نیز پیوندی فعال با اقتصاد جهانی و رونق بخشیدن به تجارت خارجی بخشی از اهداف می‌باشد که قانون‌گذار کوشیده است به‌عنوان مکمل سیاست‌های ذکر شده در برنامه سوم توسعه در جهت بهبود فضای کسب و کار ارائه نماید تا شرایط مطلوب برای دستیابی به رشد اقتصادی فراهم گردد (Karimi takanlou, et al., 2014).

همچنین در بند ۳-۲۱ سیاست‌های برنامه پنجم توسعه، ابلاغی مقام معظم رهبری نیز به موضوع بهبود فضای کسب و کار پرداخته شده و براساس آن، دولت موظف گردیده است تا با فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای ثبات اقتصاد کلان، کاهش خطرپذیری‌های اقتصادی، فراهم آوردن زیرساخت‌های لازم و ارائه مستمر آمار و اطلاعات در قالب برنامه پنجم توسعه، شرایط را برای بهبود فضای کسب و کار مهیا کند. همچنین مواد ۶۶ تا ۶۸ لایحه برنامه پنجم توسعه نیز تحت عنوان "بهبود فضای کسب و کار" پیشنهاد شده است.

اما با وجود این اقدامات، هنوز فضای کسب و کار در کشور و در مقایسه با کشورهای همسایه وضعیت مطلوبی ندارد. براساس گزارش‌های بانک جهانی^۱ که هر ساله گزارشی از فضای کسب و کار برای کشورهای جهان را با جزییات آن منتشر می‌کند، ایران در مقایسه با کشورهای دیگر و منطقه وضعیت مطلوبی ندارد. براساس گزارش سال ۲۰۱۹، نمره سهولت انجام کسب و کار در ایران ۵۶/۹۸ بوده و این امر باعث شده است تا ایران به لحاظ فضای کسب و کار در بین ۱۹۰

1. The World Bank.

کشور، رتبه ۱۲۸ را داشته باشد. براین اساس ایران به لحاظ سهولت انجام کسب و کار، رتبه بدتری در مقایسه با کشورهای همچون: امارات متحده عربی، ترکیه، جمهوری آذربایجان، عمان، اردن، قطر، تونس و پاکستان داشته به طوری که نمره کشور پایین تر از متوسط منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا می باشد. در این رتبه بندی، جمهوری اسلامی ایران تنها از کشورهایمانند: الجزایر، عراق و سوریه وضعیت بهتری دارد (World Bank, Doing Business Reports, 2019).

نمودار ۱- رتبه سهولت انجام کسب و کار در ایران و کشورهای منتخب، ۲۰۱۹

منبع: World Bank, Doing Business Reports, 2019.

با توجه به وضعیت ایران و کشورهای منتخب اسلامی از لحاظ فضای کسب و کار و با در نظر گرفتن این موضوع که، بهبود فضای کسب و کار به عنوان یکی از مهم ترین چالش ها و اهداف برنامه های کلان اقتصادی کشور ایران در دهه های گذشته مطرح بوده است؛ لذا در این تحقیق، عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار با تأکید بر متغیر فساد در کشورهای منتخب اسلامی در بازه زمانی ۲۰۱۸-۲۰۰۵ مطالعه می گردد. برای این کار داده ها و اطلاعات لازم برای برآورد مدل از پایگاه اطلاعاتی بانک جهانی و سازمان بین المللی شفافیت^۱ استخراج شده و مدل تحقیق با روش

1. Transparency International.

رگرسیون کوانتایل^۱ برآورد شده است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

شاخص کسب‌وکار بانک جهانی و اجزای آن

آزاد بودن و شفافیت قیمت‌ها، رقابتی بودن بازار و حفظ حقوق مالکیت سه شرط لازم برای فعالیت اقتصادی بخش خصوصی و کارآ بودن اقتصاد می‌باشد و نقش دولت در بهبود این فضا و فراهم آوردن شرایط مناسب جهت جذب فعالیت بخش خصوصی بسیار مهم می‌باشد. تجربه جهانی نشان می‌دهد که تنها در شرایط مساعد فضای کسب‌وکار، یک بنگاه می‌تواند به صورت کارآ و بهینه عمل نماید. در یک تعریف کلی، محیط کسب‌وکار شامل مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر گذاشته و مدیر بنگاه نمی‌تواند آن را به سهولت تغییر دهد، همچنین تا زمانی که محیط کسب‌وکار بهبود نیابد، بهبود عملکرد بنگاه‌ها و به‌طور کلی بخش خصوصی نیز امکان‌پذیر نخواهد شد. با توجه به اهمیت موضوع، بانک جهانی با استفاده از شاخص کسب‌وکار به بررسی و ارزیابی قوانین، مقررات و مجموعه عواملی که مستقیماً بر روی انجام کسب‌وکار و رشد اقتصادی کشورها تأثیرگذار می‌باشند، پرداخته و اقدام به رتبه‌بندی کشورهای جهان کرده است.

به‌طور کلی مؤلفه‌های تشکیل دهنده فضای کسب‌وکار عبارتند از:

- شروع کسب‌وکار^۲: این شاخص، چهار عامل: تعداد دفعات مراجعه یک متقاضی، مدت زمان، هزینه و حداقل سرمایه برای ثبت یک شرکت معمولی را نشان می‌دهد.
- اخذ مجوزهای ساخت^۳: این مؤلفه شامل تمام فرایندهای ضروری برای اخذ مجوزهای مورد نیاز تا تأسیس و راه‌اندازی یک کارگاه می‌باشد که مطالعه موردی این شاخص نشان‌دهنده تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه صرف شده برای دریافت مجوزهای مورد نیاز با استاندارد معین هر کشور می‌باشد.

-
1. Quintile Regression.
  2. Starting a Business.
  3. Dealing with Construction Permits.

- دریافت برق^۱.
- ثبت مالکیت^۲: این شاخص، فرایند لازم جهت ثبت دارایی در دفتر اسناد رسمی را نشان داده و تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه‌های مربوط به ثبت مالکیت در دفاتر اسناد را می‌سنجد.
- دریافت وام و اعتبار^۳: شاخص اخذ اعتبار میزان توانمندی و امکان سنجش گسترده، دقت اطلاعات اعتباری و میزان پوشش اطلاعات مالی افراد حقیقی و حقوقی می‌باشد که توسط بخش دولتی یا بخش خصوصی ثبت و در اختیار سایر سازمان‌ها یا افراد قرار داده می‌شود تا براساس اعتبار تعیین شده به ارزیابی فعالان اقتصادی پردازند.
- حمایت از سرمایه‌گذاران خرد^۴: در این شاخص بررسی می‌شود که صاحبان سرمایه تا چه اندازه مورد حمایت نهادهای قانونی و رسمی می‌باشند، به‌ویژه در معاملاتی که منافع مدیران با منافع شرکت یا منافع دولت در تعارض می‌باشند. این شاخص میزان حمایت قانونی از سهامداران زیر ۱۰ درصد یک شرکت بورسی در سه زمینه افشای اطلاعات، مسئولیت مدیر و سهولت شکایت از مدیر را مطالعه می‌کند.
- پرداخت مالیات^۵: شاخص پرداخت مالیات مآخذ تعلق مالیات، دفعات پرداخت، زمان تعیین و پرداخت، و کل مالیات قابل پرداخت را بر حسب درصدی از سود حاصل از فعالیت‌های اقتصادی را ارزیابی می‌نماید.
- تجارت فرامرزی^۶: این شاخص تعداد مراحل، تعداد امضاء، تعداد اسناد، تعداد روز برای صادرات، میزان تعرفه‌ها و عوارض و همچنین تعداد مراحل، تعداد امضاء، تعداد اسناد، تعداد روز برای واردات و میزان تعرفه‌ها و عوارض را می‌سنجد.
- لازم‌الاجرا شدن قراردادها^۷: در این شاخص، کارآیی نظام قضایی برای الزام به اجرای یک قرارداد به ارزش ۱۴۳ میلیون ریال (معادل دلاری پرونده مفروض برای همه اقتصادها) در سه

1. Getting Electricity.
2. Registering Property.
3. Getting Credit.
4. Protecting Minority Investors.
5. Paying Taxes.
6. Trading across Borders.
7. Enforcing Contracts.

مؤلفه: تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه مرتبط با تشکیل پرونده، دادرسی و اجرای حکم ارزیابی می‌گردد.

- انحلال کسب و کار^۱: شاخص انحلال کسب و کار، زمان و هزینه لازم برای اعلام ورشکستگی و چگونگی توزیع دارایی‌های شرکت ورشکسته میان طلبکاران را در بر می‌گیرد. همچنین در این شاخص، تعداد مراحل، زمان لازم برای دادرسی و هزینه پرداخت شده برای پایان دادن به یک فعالیت اقتصادی مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

در پایان نیز، رتبه هر کشور بر اساس متوسطی از رتبه آن کشور در هر یک از اجزای تشکیل‌دهنده فضای کسب و کار تعیین می‌گردد (World Bank, Doing Business, 2019). به طوری که چنانچه کشوری از نظر قوانین و مقررات پوشش دهنده فعالیت‌های اقتصادی، نظیر: قانون ورود به بازار، ورشکستگی، قوانین تشکیل مشاغل جدید و نیز مجموعه عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه‌ها و کسب و کار، بازدارنده باشد، در رتبه‌بندی کشوری ارائه شده رتبه مطلوبی را کسب نخواهد کرد. برای نمونه، رتبه کشورهای منتخب بر اساس مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده شاخص سهولت انجام کسب و کار برای سال ۲۰۱۹ در نمودارهای ۲ و ۳ ارائه شده‌اند. بر این اساس، رتبه ایران در اخذ وام و اعتبار، اخذ مجوز ساخت، ثبت مالکیت و لازم‌الاجرا شدن قراردادها در مقایسه با سایر مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده شاخص کسب و کار پایین بوده اما در مواردی مانند شروع کسب و کار رتبه بهتری را دارا می‌باشد.

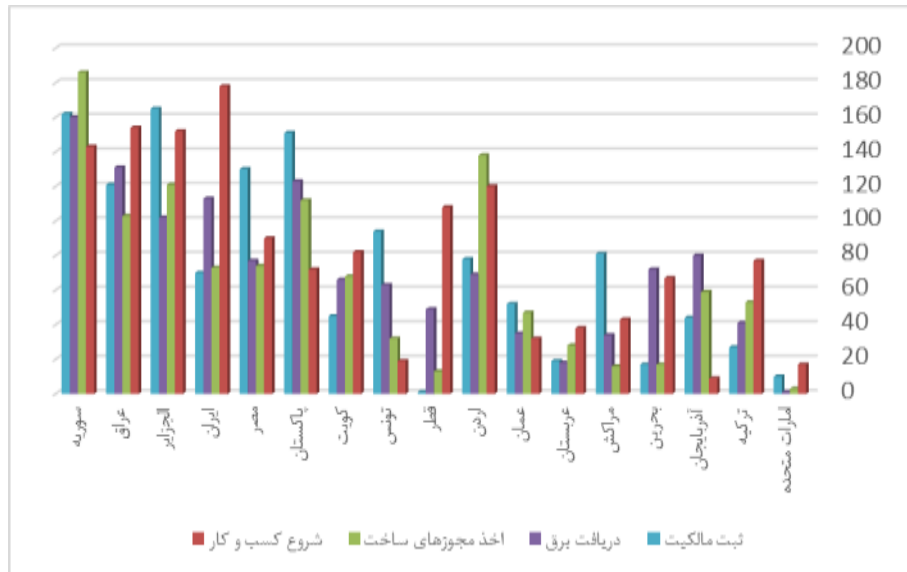
فساد و شاخص اندازه‌گیری

فساد در حال حاضر پدیده فراگیری است که تمامی کشورها اعم از کشورهای در حال توسعه و همچنین توسعه یافته با آن مواجه بوده و همچنین یکی از اهداف اصلی دولت‌ها مبارزه با فساد می‌باشد؛ اما از آنجا که فساد پدیده‌ای انتزاعی و پنهان می‌باشد، پیچیدگی طبیعت آن، دشواری‌های زیادی را در مواجهه با فساد ایجاد کرده است که از جمله آن، می‌توان به دشواری سنجش و اندازه‌گیری آن اشاره کرد (Majles Research Center, 2016).

---

1. Resolving Insolvency.

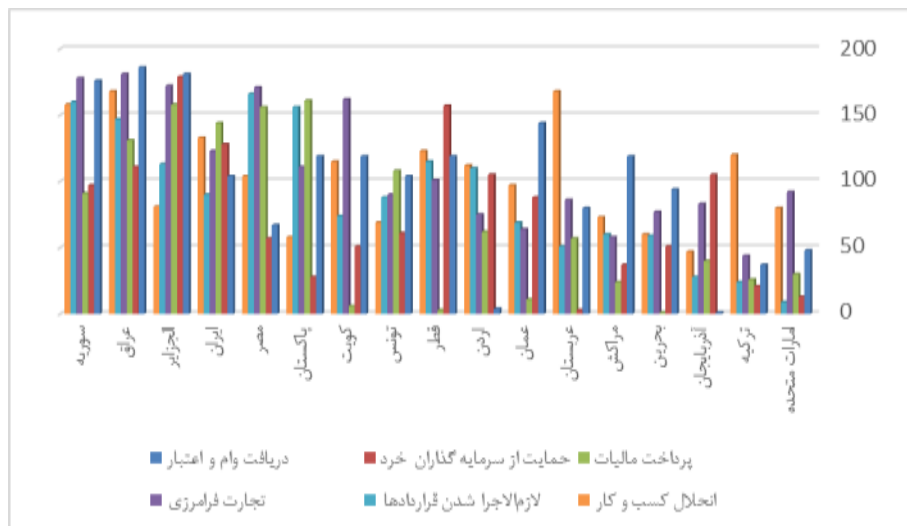

نمودار ۲- رتبه ایران و کشورهای منتخب در گروهی از مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده شاخص

سهولت انجام کسب و کار در سال، ۲۰۱۹

منبع: World Bank, Doing Business Reports, 2019.

نمودار ۳- رتبه ایران و کشورهای منتخب در گروهی از مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده شاخص سهولت انجام

کسب و کار در سال، ۲۰۱۹

منبع: World Bank, Doing Business Reports, 2019.

یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها برای اندازه‌گیری فساد، شاخص فساد سازمان بین‌المللی شفافیت^۱ می‌باشد که در آن شاخص فساد از نمره صفر (کاملاً فاسد) تا ۱۰۰ (عدم وجود فساد) درجه‌بندی شده است. سازمان بین‌المللی شفافیت از سال ۱۹۹۵ هر ساله شاخصی تحت عنوان شاخص ادراک فساد^۲ (CPI) را برای تعداد زیادی از کشورها در مناطق مختلف جهان محاسبه کرده و براساس آن، کشورها را برحسب میزان فساد موجود در بخش دولتی آن‌ها رتبه‌بندی می‌کند. شاخص ادراک فساد با معیارهایی چون: مدیریت دولتی، شرایط دسترسی شهروندان به خدمات دولتی، ساختار حقوقی و قضایی و موقعیت بخش خصوصی در کشورها، که از جانب سازمان بین‌المللی شفافیت و دانشگاه پاسا^۳ در آلمان تعیین شده است، محاسبه می‌گردد (Transparency International, 2018).

فساد و ارتباط آن با فضای کسب‌وکار

به لحاظ تئوریک بین پیامدهای منفی فساد و رشوه با سهولت انجام کسب‌وکار ارتباط معناداری وجود دارد. در اغلب کشورهای تازه صنعتی شده مانند هند، برزیل و فیلیپین مشاهده شده است که کیفیت مطلوب مقررات و قوانین مربوط به کسب‌وکارها منجر به رشد این نوع فعالیت‌ها شده و احتمالاً سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی را ترغیب کرده و از این طریق به نفع اقتصاد در سطح کلان اقدام نموده است. از طرف دیگر، شیوع فساد و رشوه نیز نتیجه معکوسی داشته و باعث اختلال در سهولت انجام کسب‌وکارها شده است. به عنوان مثال، یک مقام دولتی در ازای دریافت رشوه، موانعی را برای ورود سایر شرکت‌ها به بازار ایجاد می‌کند تا بتواند به شرکت‌های خاص (دهنده رشوه) حالت انحصاری ایجاد کند. از این رو، مانع تحقق فضای رقابتی می‌شود. به بیان دیگر، یک رابطه منفی بین شاخص سهولت انجام کسب‌وکار و دریافت رشوه وجود دارد (Sung, 2013). Ades & DiTella (1999) و Emerson (2006) نشان دادند که رقابت بیشتر منجر به فساد کمتر می‌شود. با استناد به مطالعات آن‌ها می‌توان نتیجه گرفت که وجود فساد و رشوه بر

-
1. Transparency International (TI) Index.
  2. Corruption Perceptions Index.
  3. Passau.

سهولت انجام کسب و کار تأثیر منفی گذاشته و با ایجاد مانع برای ورود به عنوان نتیجه رفتارهای تبعیض آمیز از سوی مقامات دولتی، باعث کاهش فضای رقابتی می‌گردد.

به عبارتی، مقامات فاسد در ازای دریافت رشوه ممکن است قدرت خود را برای محدود کردن رقابت به کار گیرند تا قدرت انحصار شرکت‌های مورد نظر خود را افزایش داده و بدین ترتیب سود آن شرکت‌ها را افزایش دهند. علاوه بر این، تصمیم یک شرکت برای رشوه‌دهی تا حدود زیادی به مبلغ رشوه نیز بستگی دارد، به عبارت دیگر شرکت مربوطه برای تصمیم‌گیری در مورد پرداخت رشوه به این نکته توجه می‌کند که، آیا میزان درخواست شده رشوه از سود شرکت بیشتر می‌باشد یا نه؟ اگر تقاضای رشوه بیشتر از سود شرکت باشد، بنگاه از بازار خارج شده و فعالیت خود را تعطیل می‌کند و بالعکس. با توجه به این نکته، مقام فاسد مجبور است دانش خود را از سود شرکت بالا ببرد. وظیفه‌ای که با حضور فناوری، رسانه‌های اجتماعی و اطلاعات داوطلبانه‌ای که شرکت‌های سهامی عام برای ایجاد رضایت و آگاهی سرمایه‌گذاران ارائه می‌کنند، آسان‌تر می‌گردد.

همچنین در رابطه با تأثیر فساد بر فضای کسب و کار می‌توان گفت که فساد این قابلیت را دارد که بهره‌وری یک کشور را کاهش داده و اثربخشی کمک‌های خارجی را نیز از بین ببرد. همان دسته از کمک‌های خارجی که می‌توان به موجب فواید تجارت آزاد، به خوبی از آن‌ها بهره‌برداری نمود. فقدان شفافیت، مسئولیت‌پذیری و نظارت‌های مناسب در تعاملات دولتی و تجاری، باعث به خطر افتادن رقابت عادلانه شده و رشد اقتصادی را با مشکل مواجه می‌کند. در ضمن فساد با بوروکراسی‌های ناکارآمد نیز در ارتباط است که باعث ایجاد قدرت بیشتر در بین نمایندگان فاسد دولتی می‌شود. شایان ذکر است هرچقدر صف افراد برای دریافت خدمات عمومی طولانی‌تر شود، انگیزه شهروندان برای رشوه دادن به افراد مسئول نیز افزایش پیدا خواهد کرد. پژوهشگران معمولاً برای این اثرات مخرب و منفی فساد، اصطلاح چوب لای چرخ گذاشتن^۱ را به کار می‌برند.

فساد، هزینه‌های تولید و نااطمینانی را افزایش می‌دهد، لذا موجب کاهش فعالیت‌های اقتصادی

---

1. Sand the Wheel.

و سرمایه‌گذاری می‌شود. علاوه بر اثر منفی بر سرمایه‌گذاری داخلی، بر سرمایه‌گذاری خارجی نیز اثری نامطلوب می‌گذارد. کاهش سرمایه‌گذاری‌ها نیز بر اشتغال و فضای کسب و کار تأثیرگذار هستند (Amarandei, 2013).

همچنین فساد بالا، سرمایه‌داران داخلی را از راه‌اندازی کسب و کار مخصوص به خود باز می‌دارد. شاید شدیدترین تأثیر فساد، بر باد دادن و اتلاف منابع از طریق خصوصی سازی‌ها و مزایده‌های دولتی باشد (Theobald, 1990).

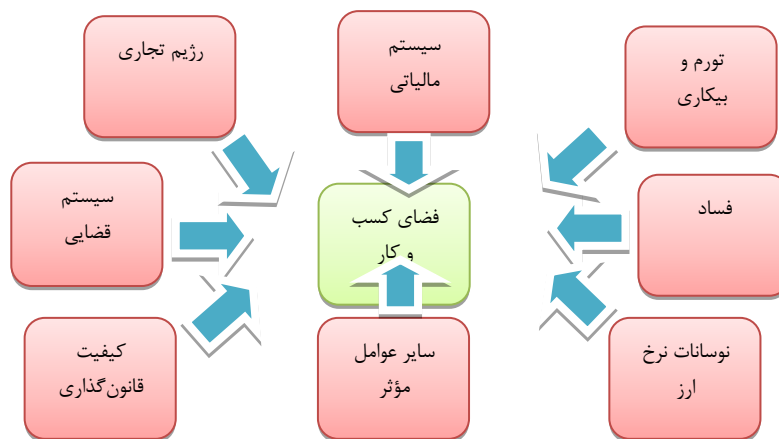
در خور ذکر است با کاهش فساد، بازدهی فعالیت‌های اقتصادی افزایش می‌یابد و در ادامه از طریق رونق تولید و ایجاد امنیت برای سرمایه‌گذاری، فعالان بخش خصوصی با اطمینان خاطر بیشتر به سمت سرمایه‌گذاری‌های پربازده و سود ده روی می‌آورند و بدیهی است که با ادامه این روند زمینه برای ایجاد اشتغال و جذب نیروی کار بیشتر شده و در نتیجه فضای کسب و کار در کشور بهبود خواهد یافت (Trentini & Koparanova, 2013; Dutta et al, 2013).

همچنین کاهش فساد؛ اجرای دقیق قوانین، ایجاد محافل قضایی و اداری عادل، منصف و مستقل و همچنین هماهنگی و حسن اجرای هرچه بیشتر قوانین از جمله قوانین بازار کار در راستای حمایت از کارجویان و شاغلان و کارفرمایان را به طور کارآمد به همراه دارد که این امر اوضاع را هرچه بیشتر برای بهبود فضای کسب و کار مهیا می‌کند (Ntouko, 2013).

در سطح شرکت‌ها، فساد به شکل فزاینده‌ای رفتارها و روحیه کارآفرینانه شرکت‌ها را با خطر مواجه می‌کند. عمدتاً شرکت‌هایی که با فساد روبه‌رو هستند، با هزینه‌ها و عدم قطعیت‌های بالاتری روبه‌رو می‌باشند که در نهایت بر تصمیمات راهبردی و سرمایه‌ای آن‌ها تأثیرگذار می‌باشد. در ضمن فساد یک همبستگی منفی با نوآوری و رشد شرکت‌ها دارا می‌باشد. در بحث سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز فساد بر تصمیمات شرکت‌های خارجی برای انتخاب مقاصد سرمایه‌گذاری اثرگذار بوده و کاهش‌دهنده جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. در واقع به‌طور کلی می‌توان بیان نمود که فساد باعث ایجاد هزینه‌های غیرقابل پیش‌بینی برای کسب و کارها شده و نتیجتاً به عنوان مانعی در راستای سهولت انجام کسب و کار عمل خواهد نمود.

در مجموع و براساس مطالعات موجود می‌توان عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار را به شکل

زیر بیان کرد:

نمودار ۴- عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار

منبع: اقتباس از: Sivula, 2015.

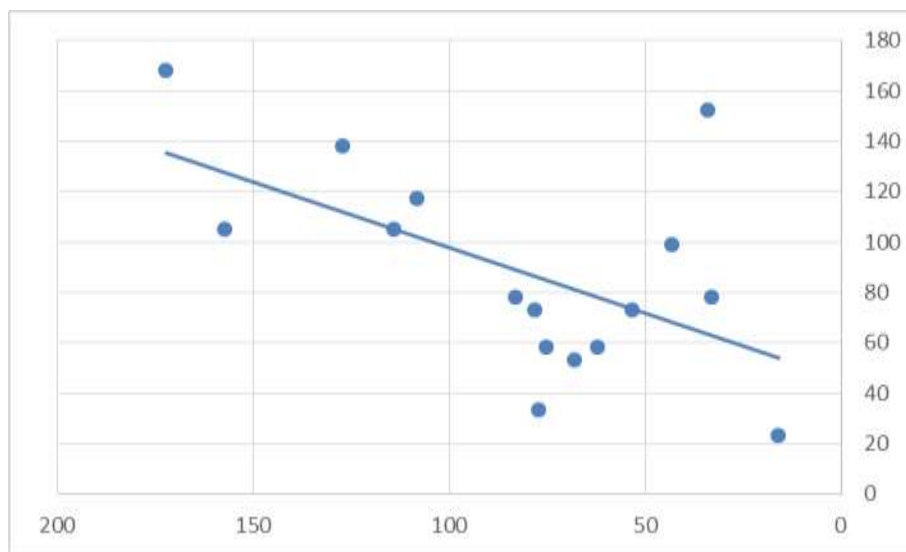
همچنین اگر روند حرکتی رتبه ایران و کشورهای منتخب در شاخص ادراک فساد و شاخص فضای کسب و کار را باهم مطالعه کنیم، نتایج به دست آمده، نشان دهنده وجود یک رابطه مثبت بین این دو شاخص می باشد. به عبارت دیگر بالا بودن سطح فساد در یک کشور (و به تبع آن بالا بودن رتبه شاخص ادراک فساد در کشور)، نشانگر رتبه بالای آن کشور در فضای کسب و کار نیز می باشد و برعکس (نمودار ۵).

پیشینه تحقیق

از اهم مطالعات انجام شده در ارتباط با موضوع تحقیق پیش رو، می توان به موارد زیر اشاره نمود:

Valibeighi & Panahi (2010) در مطالعه ای با عنوان "جایگاه ایران در اقتصاد جهانی در مقایسه با کشورهای منتخب (از منظر شاخص های توسعه انسانی، آزادی اقتصادی و فضای کسب و کار)" به بررسی جایگاه ایران در اقتصاد جهانی در مقایسه با کشورهای منتخب (از منظر شاخص های توسعه انسانی، آزادی اقتصادی و فضای کسب و کار) پرداخته اند. با توجه به رتبه و وضعیت شاخص ها، ایران در زمره کشورهایی با فضای کسب و کار خنثی و بازدارنده ارزیابی شده است و شاید کفه ترازو به سمت بازدارنده بیشتر هم باشد. یافته های این مطالعه نشان می دهند که

مهم‌ترین عوامل مؤثر بر فضای کسب‌وکار کشور که باید بدان توجه جدی نمود عبارتند از: محیط سیاسی، محیط اقتصاد کلان، فرصت‌های بازار، تسهیل فرایند جذب سرمایه خارجی، کاهش رویه‌های صادرات و واردات کشور و کنترل ارزی، بهبود وضعیت سیستم مالیاتی، تأمین مالی صادرات و واردات و بازار کار و زیرساخت‌ها. همچنین طبق نظر نویسندگان مقاله، با اصلاح ساختار اقتصادی کشور بر اساس فاکتورهای بالا می‌توان فضای کسب‌وکار کشور را به سمت ایجاد فضای پیش‌برنده سوق داد.

نمودار ۵- روند رتبه ایران و کشورهای منتخب در شاخص‌های ادراک فساد و فضای کسب‌وکار
منبع: World Bank, Doing Business Reports and Transparency International, 2019.

Karimi takanlou, et al (2014) در مقاله‌ای با عنوان "مطالعه عوامل تأثیرگذار بر فضای کسب‌وکار در ایران" با استفاده از روش اقتصادسنجی الگوی خود توضیح با وقفه‌های گسترده^۱ در دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۳۵۰ به بررسی عوامل مؤثر بر فضای کسب‌وکار در ایران پرداخته‌اند که نتایج تحقیق نشان‌دهنده این است که، افزایش سرمایه‌گذاری‌های دولتی به‌ویژه در بخش اصلاح زیر

1- Autoregressive Distributed Lag (ARDL).

ساخت‌ها، اصلاح و بازنگری قوانین مربوط به ایجاد کسب و کار، ثبات دولت، قوانین و مقررات و حاکمیت نظم و قانون، کاهش فساد (رشوه، پارتی‌بازی، واگذاری مشاغل به آشنایان و غیره) و در نهایت اصلاح و بازنگری در عملکرد سیاسی و اقتصادی دولت که می‌تواند منجر به اعتماد و اطمینان سرمایه‌گذاران در حوزه کسب و کار گردد، از جمله راهکارهای مهم برای بهبود فضای کسب و کار و کاهش فقر و بیکاری می‌باشند. همچنین، شایان ذکر است با توجه به رتبه بالای کشور ایران در شاخص‌های جهانی کسب و کار، می‌بایست تمهیداتی صورت گیرد تا جایگاه ایران بهبود یافته و به سطح مطلوب دست یابد.

Avnimelech & Zelekha (2011) در مطالعه خود تحت عنوان "تأثیر فساد بر کارآفرینی در کشورهای توسعه یافته و توسعه نیافته" رابطه بین فساد، کارآفرینی و رشد اقتصادی را مطالعه کرده‌اند. بدین منظور آن‌ها از داده‌های ۱۷۶ کشور و در قالب دو گروه جداگانه شامل ۳۴ کشور عضو OECD (توسعه یافته) و ۷۰ کشور توسعه نیافته استفاده کرده‌اند که نتایج تحقیق نشان‌دهنده این است که، فساد تأثیر منفی و معنادار بر کارآفرینی و بازدهی کسب و کار داشته و رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد. به عبارتی کشورهایایی که با سطح بالای فساد مواجه می‌باشند، سطح کارآفرینی و مولد بودن کسب و کار در آن کشورها پایین می‌باشد.

Sivula (2015) در مطالعه خود با عنوان "چه عواملی باعث تأثیرگذاری فساد در شکل‌گیری مشاغل می‌شود؟ مطالعه موردی از اوکراین" عوامل مؤثر بر فساد و چگونگی تأثیر فساد بر شکل‌گیری کسب و کارها را مطالعه کرده است. وی با استفاده از داده‌های کشور اوکراین برای دوره زمانی ۲۰۱۴-۲۰۰۰، مدل خود را با روش پانل دیتا^۱ تخمین زده و نتیجه می‌گیرد که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر فساد، فقدان استقلال سیستم قضایی و ضعف رقابت بین احزاب سیاسی در کشورها می‌باشد. همچنین نتایج برآورد مدل نشان می‌دهد که فساد تأثیر منفی (ولو ضعیف) بر شکل‌گیری کسب و کار دارد. بدین معنی که، کشورهای با فساد اقتصادی کمتر، دارای محیط کسب و کار بهتری خواهند بود. علاوه بر این، در دسترس بودن منابع مالی، سیستم‌های مالیاتی پیچیده‌تر و تعداد سال‌های آموزش افراد با فعالیت کسب و کار رابطه معناداری دارند.

Bonga et al (2018) در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی اثرات سهولت کسب و کار و فساد بر رشد اقتصادی در کشورهای عضو منطقه آزاد تجاری آفریقا" رابطه بین سهولت کسب و کار، فساد و رشد اقتصادی را مطالعه کرده‌اند. در این تحقیق از تجزیه و تحلیل داده‌های پانلی برای دوره ۲۰۱۰-۲۰۱۶ و از نرم‌افزار آماری Stata استفاده شده است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که متغیرهای فساد، تجارت در مرزها، گرفتن وام و اعتبار، ثبت مالکیت، اخذ پروانه ساخت و ساز و شروع فعالیت، چگونگی حل و فصل ورشکستگی کسب و کار و حمایت از نگرانی‌های سرمایه‌گذاران، دارای اثرات قابل توجه و معنادار در رشد اقتصادی کشورهای مذکور می‌باشند.

Schmidt & Prytula (2018) در پژوهش خود تحت عنوان "فساد تجاری در اوکراین" فساد موجود در فضای کسب و کار بنگاه‌های اقتصادی فعال در اوکراین را طی سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۵ مطالعه کرده‌اند. در سال ۲۰۱۳ تعداد ۶۲۵ بنگاه و در سال ۲۰۱۵ تعداد ۱۲۰ بنگاه به‌عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شده و متغیر فساد به شکل زیر تعریف گردیده است: ۱- سوءاستفاده از قدرت توسط افراد یا گروه‌ها برای منافع شخصی ۲- سوءاستفاده از قدرت توسط مدیران عامل و مدیران کل، نه برای منافع شخصی خود، بلکه در جهت منافع افراد یا گروه‌های دیگر. آن‌ها نتیجه می‌گیرند که وجود فساد در شکل دوم می‌تواند مانعی برای گسترش فعالیت‌های کسب و کار در اوکراین باشد.

Maruichi & Abe (2019) در مطالعه‌ای تحت عنوان "فساد و فضای کسب و کار در ویتنام: شواهدی از یک مطالعه تجربی" به بررسی تأثیر فساد بر فضای کسب و کار در ویتنام پرداخته‌اند. آن‌ها در این پژوهش از داده‌های ۶۴ شرکت تجاری فعال در ویتنام با مالکیت کشورهای مختلف از قبیل: ویتنام، آلمان، چین، ژاپن، کره، آمریکا، استرالیا و هنگ‌کنگ استفاده نموده‌اند. نتایج پژوهش نشان‌دهنده این موضوع می‌باشد که فساد تأثیرگذارترین مانع تجاری برای فعالیت شرکت‌ها محسوب می‌شود و همچنین فساد با فضای کسب و کار در ویتنام رابطه منفی و معناداری دارد.

Chan, et al (2019) در پژوهش خود با عنوان "تکامل فساد و توسعه در اقتصادهای انتقالی: شواهدی از چین" با استفاده از داده‌های استانی کشور چین در سال‌های ۲۰۱۴-۱۹۹۵ و روش پانل دیتا، سیر تکاملی فساد و توسعه را در چین مطالعه کرده‌اند. آن‌ها دریافته‌اند که در مرحله اولیه اصلاحات اقتصادی کشور چین، رابطه مثبت و کوتاه مدت بین متغیر فساد و درآمد سرانه وجود

دارد؛ اما در بلندمدت، رابطه منفی و قوی بین فساد و درآمد سرانه مشاهده شده است. لازم به ذکر است که وجه تمایز این تحقیق با سایر مطالعات قبلی انجام شده، در این است که: اولاً به دلیل داشتن چولگی متغیر وابسته مدل (شاخص سهولت انجام کسب و کار) از روش رگرسیون کوانتایل استفاده شده که روشی جدید و معتبر برای برآورد معادلات رگرسیونی می باشد که در مقایسه با روش های استفاده شده در مطالعات قبلی که عمدتاً پانل دیتا می باشند، متفاوت می باشد. ثانیاً در تصریح مدل از متغیرهای کلیدی نظیر: نرخ بیکاری، باز بودن تجاری و نوسانات نرخ ارز برای ایران و کشورهای منتخب اسلامی (که جزو کشورهای در حال توسعه می باشند) استفاده شده که در مطالعات قبلی کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

روش تحقیق

در این تحقیق، عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار با تأکید بر متغیر فساد در گروهی از کشورهای منتخب اسلامی مطالعه شده است. کشورهای منتخب اسلامی مورد مطالعه در این پژوهش عبارتند از: جمهوری اسلامی ایران، کویت، مصر، عربستان سعودی، قطر، عمان، بحرین، امارات متحده عربی، ترکیه، پاکستان، یمن، مراکش، اردن، مالزی و اندونزی. لازم به ذکر است با توجه به در دسترس بودن اطلاعات مربوط به این کشورها و همچنین شباهت تقریباً زیاد این کشورها از لحاظ شرایط اقتصادی و اجتماعی به همدیگر، در نتیجه این کشورها برای مطالعه در طی دوره زمانی ۲۰۱۸-۲۰۰۵ انتخاب شده اند. در این تحقیق داده ها و اطلاعات لازم برای برآورد مدل از پایگاه اطلاعاتی بانک جهانی^۱ و سازمان بین المللی شفافیت^۲ استخراج شده و مدل مورد نظر نیز با استفاده از نرم افزار Eviews9.0 و روش رگرسیونی کوانتایل برآورد می گردد. براساس مطالعات ارائه شده در پیشینه تحقیق و همچنین اقتباس از مطالعات Sivula (2015) و Maruichi & Abe (2019)، در این مطالعه نیز برای بررسی اثرات فساد بر کسب و کار معادله زیر در نظر گرفته شده است:

$$i,tDB_{it} = \alpha_1 + \beta_1 INF_{i,t} + \beta_2 UN_{i,t} + \beta_3 COR_{i,t} + \beta_4 T_{i,t} + \beta_5 OP_{i,t} + \beta_6 ER_{i,t} + U \quad (1)$$

1. World Bank.
2. Transparency International.

در این مدل متغیرها به صورت زیر تعریف و اندازه گیری می‌شوند:
 DB_{it} : شاخص سهولت انجام کسب و کار کشور i در زمان t که توسط بانک جهانی محاسبه و گزارش می‌گردد.

$INF_{i,t}$: نرخ تورم کشور i در زمان t .

$UN_{i,t}$: نرخ بیکاری کشور i در زمان t .

$COR_{i,t}$: شاخص فساد کشور i در زمان t که با شاخص ادراک فساد سازمان بین‌المللی شفافیت محاسبه می‌گردد.

$T_{i,t}$: درآمد مالیاتی (به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی) کشور i در زمان t .

$OP_{i,t}$: متغیر باز بودن تجاری کشور i در زمان t که با نسبت حجم صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی محاسبه می‌گردد.

$ER_{i,t}$: نوسانات نرخ ارز کشور i در زمان t .

برای برآورد مدل، ابتدا از آزمون ریشه واحد برای بررسی مانایی یا نامانایی متغیرهای مدل استفاده می‌شود تا معادله برآوردی رگرسیون کاذب (ساختگی) نباشد. بدین منظور، از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته فیشر^۱ استفاده شده و نتایج آن برای تمامی متغیرهای لحاظ شده مدل تحقیق در جدول ۱ گزارش شده است.

می‌توان مشاهده کرد که تمامی متغیرهای مدل در سطح مانا می‌باشند. به عبارت دیگر متغیرهای مدل ریشه واحد نداشته و انباشته از مرتبه صفر می‌باشند. از این رو بدون نگرانی از جعلی بودن رگرسیون، می‌توان مدل پیشنهادی را برآورد و نتایج آن را تحلیل کرد. همان‌طور که بیان گردید، در این پژوهش، برای مطالعه اثرات فساد بر فضای کسب و کار در ایران و کشورهای منتخب از روش رگرسیونی کوانتایل استفاده می‌گردد. روش‌های رگرسیونی معمولی ارتباط بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته را براساس تابع میانگین شرطی ارائه می‌کنند. رگرسیون‌های حداقل مربعات معمولی در مواقعی که خطاهای رگرسیونی توزیع غیرنرمال داشته باشند، غیرکارا می‌باشند. در حالی که رگرسیون کوانتایل در مواردی که خطاها توزیع نرمال نداشته و یا داده‌های

1. Fisher-ADF Test Statistic.

پرت داشته باشیم، قوی تر عمل می کند. لازم به ذکر است که در مطالعات ارائه شده در بخش پیشینه تحقیق، نرمال بودن یا نبودن خطاهای رگرسیون بررسی نشده است؛ اما در این مطالعه، نتایج برآورد اولیه مدل نشان می دهد که خطاهای رگرسیون نرمال نیستند. از این رو بهتر است تا از روش رگرسیونی کوانتایل برای برآورد استفاده گردد.

جدول ۱- نتایج آزمون ریشه واحد

نتیجه	سطح متغیرها	متغیر	وضعیت
I(0)	۶۰/۴ (۰/۰۰) *	شاخص سهولت انجام کسب و کار	با عرض از مبدأ و روند
I(0)	۵۳/۲ (۰/۰۰) *	نرخ بیکاری	با عرض از مبدأ و روند
I(0)	۵۷/۶ (۰/۰۰) *	نرخ تورم	با عرض از مبدأ و روند
I(0)	۷۲/۵ (۰/۰۰) *	باز بودن تجاری	با عرض از مبدأ و روند
I(0)	۶۳/۸ (۰/۰۰) *	درآمد مالیاتی	با عرض از مبدأ و روند
I(0)	۶۲/۹ (۰/۰۰) *	نوسان نرخ ارز	با عرض از مبدأ و روند
I(0)	۵۴/۴ (۰/۰۰) *	شاخص ادراک فساد	با عرض از مبدأ و روند

*: رد فرضیه صفر مبنی بر وجود ریشه واحد در سطح معناداری ۵ درصد.

منبع: یافته‌های پژوهش.

تشریح کلی رگرسیون کوانتایل به شکل زیر می باشد. برای متغیر تصادفی Y تابع توزیع احتمال

به شرح زیر است:

$$F(y) = \text{Prob}(Y \leq y) \quad (2)$$

کوانتیل τ ام Y به صورت تابع معکوس زیر تعریف می گردد:

$$Q(\tau) = \inf \{y : F(y) \geq \tau\} \quad (3)$$

که در آن $0 < \tau < 1$ می باشد.

برای نمونه تصادفی $\{y_1, \dots, y_n\}$ از Y ، می توان گفت که میانه نمونه، مجموع قدرمطلق

انحرافات زیر را حداقل می کند:

$$\min_{\xi \in \mathbb{R}} \sum_{i=1}^n |y_i - \xi| \quad (۴)$$

همچنین کوانتیل نمونه τ ام $\xi(\tau)$ که شبیه به $Q(\tau)$ می‌باشد، می‌تواند به صورت جواب مسئله بهینه‌یابی زیر مطرح گردد:

$$\min_{\xi \in \mathbb{R}} \sum_{i=1}^n \rho_{\tau}(y_i - \xi) \quad (۵)$$

که در آن داریم:

$$\rho_{\tau}(z) = z(\tau - I(z < 0)), 0 < \tau < 1 \quad (۶)$$

صرفاً به عنوان میانگین نمونه که مجموع مربعات پسماند را حداقل می‌کند:

$$\hat{\mu} = \operatorname{argmin}_{\mu \in \mathbb{R}} \sum_{i=1}^n (y_i - \mu)^2 \quad (۷)$$

می‌توان با حل معادله زیر به تابع میانگین شرطی خطی $E(Y|X=x) = x'\hat{\beta}$ دست یافت:

$$\hat{\beta} = \operatorname{argmin}_{\beta \in \mathbb{R}^p} \sum_{i=1}^n (y_i - x_i'\beta)^2 \quad (۸)$$

در پایان تابع کوانتیل شرطی خطی، $Q(\tau|X=x) = x'\hat{\beta}(\tau)$ ، می‌تواند با حل معادله زیر برای هر کوانتیل $\tau \in (0,1)$ برآورد شود:

$$\hat{\beta}(\tau) = \operatorname{argmin}_{\beta \in \mathbb{R}^p} \sum_{i=1}^n \rho_{\tau}(y_i - x_i'\beta) \quad (۹)$$

که در آن، مقدار کوانتیل $\hat{\beta}(\tau)$ ، رگرسیون کوانتیل τ ام نامیده می‌شود.

رگرسیون چندکی یک روش آماری با قابلیت محاسبه و رسم منحنی‌های رگرسیونی متفاوت و منطبق با نقاط صدکی مختلف می‌باشد، که ضمن بیان تصویری کامل و جامع از داده‌ها، امکان سنجش ارتباط متغیرهای مستقل با چندک‌های مورد نظر متغیر وابسته را بدون نیاز به نرمال بودن داده‌ها و حتی در حضور نقاط دور افتاده فراهم می‌کند یعنی این رگرسیون نسبت به داده‌های دور افتاده نیز نیرومند می‌باشد. از سوی دیگر برخلاف رگرسیون حداقل مربعات که روی میانگین شرطی یعنی پارامتر مکان متمرکز است، رگرسیون چندکی استراتژی منظمی را برای تعیین چگونگی تأثیر متغیرهای مستقل روی مکان و مقیاس و شکل توزیع پیشنهاد می‌کند (Tian et al, 2016).

برای ارزیابی و آزمون مدل در رگرسیون کوانتایل سه شاخص و آزمون ارائه شده است که

عبارتند از:

نیکویی برازش^۱

Koenker & Machado (1999) آماره نیکویی برازش را برای رگرسیون کوانتایل ارائه کردند که شبیه به رگرسیون معمولی می باشد. اگر رگرسیون کوانتایل خطی را به صورت $Q = (\tau|X_i, \beta(\tau)) = \hat{X}_i\beta(\tau)$ تعریف کرده و فرض کنیم که داده ها و بردار ضرایب به صورت $X_i = (1, \hat{X}_{i1})$ و $\beta(\tau) = (\beta_0(\tau), \beta_1(\tau))'$ تقسیم بندی شده اند، به طوری که:

$$Q(\tau|X_i, \beta(\tau)) = \beta_0(\tau) + \hat{X}_{i1}\beta_1(\tau) \quad (10)$$

می توان تعریف کرد که:

$$\hat{V}(\tau) = \min_{\beta(\tau)} \sum_i \rho_{\tau}(Y_i - \beta_0(\tau) - \hat{X}_{i1}\beta_1(\tau)) \quad (11)$$

$$V(\tau) = \min_{\beta_0(\tau)} \sum_i \rho_{\tau}(Y_i - \beta_0(\tau)) \quad (12)$$

بر این اساس، معیار نیکویی برازش کوئنکر و ماچادو به شرح زیر ارائه می گردد که عددی بین صفر و یک بوده و موفقیت نسبی مدل در برازش داده ها برای کوانتیل τ ام را اندازه گیری می کند:

$$R^1(\tau) = 1 - \hat{V}(\tau)/V(\tau) \quad (13)$$

-آزمون برابری شیب^۲

Koenker & Bassett (1982) آزمون را برای برابر بودن ضرایب شیب بین کوانتیل ها به عنوان آزمون قوی برای ناهمسانی واریانس ارائه دادند. فرضیه صفر این آزمون به شرح زیر می باشد:

$$H_0: \beta_1(\tau_1) = \beta_1(\tau_2) = \dots = \beta_1(\tau_k) \quad (14)$$

که $(p-1)(k-1)$ قید را بر روی ضرایب اعمال می کند. بر این اساس می توان آزمون والد مربوطه را تشکیل داد که به صورت: $X_{(p-1)(k-1)}^2$ توزیع شده است.

1- Goodness-of-Fit.

2- Slope Equality Testing.

- آزمون تقارن^۱

Newey & Powell (1987) برای برآوردگرهای حداقل مربعات نامتقارن، آزمون تقارن را ارائه کردند که قید (محدودیت) کمتری دارد. این رویکرد به راحتی در مورد رگرسیون کوانتایل قابل استفاده می‌باشد. فرضیه آزمون نوی و پاول این است که اگر توزیع Y به‌ازای مقادیر معین X متقارن باشد، خواهیم داشت:

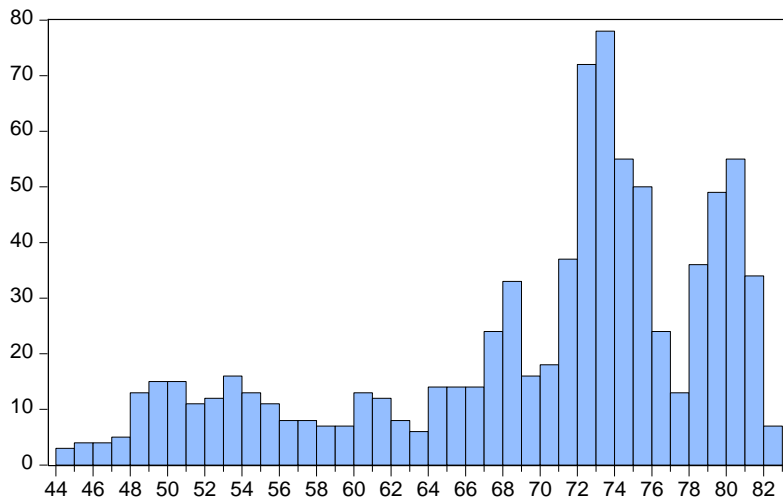
$$\frac{\beta(\tau) + \beta(1-\tau)}{2} = \beta(1/2) \quad (15)$$

می‌توان این قیدها را با استفاده از آزمون والد در رگرسیون کوانتایل آزمون کرد. فرض کنید عدد فردی مانند K وجود دارد و ضرایب برآوردی با استفاده از τ_k مرتب شده‌اند. مقدار میانی $\tau_{(k+1)/2}$ فرض می‌شود که برابر با 0.5 بوده و τ باقیمانده با فرض $\tau_j = 1 - \tau_{k-j+1}$ برای $j = 1, \dots, (k-1)/2$ حول عدد 0.5 متقارن می‌باشند. بر این اساس فرضیه صفر آزمون نوی و پاول برای $\tau_j = 1 - \tau_{k-j+1}$ به شرح زیر می‌باشد:

$$H_0: \frac{\beta(\tau_j) + \beta(\tau_{k-j+1})}{2} = \beta(1/2) \quad (16)$$

مقدار آماره آزمون والد برای فرضیه صفر متقارن بودن، صفر می‌باشد. فرضیه صفر نیز $p(k-1)/2$ قید دارد، از این رو آماره والد به صورت $X_{p(k-1)/2}^2$ توزیع شده است.

همان‌طور که عنوان شد، متقارن نبودن توزیع متغیر وابسته، انگیزه اصلی برای برآورد مدل با روش رگرسیون کوانتایل می‌باشد. در این پژوهش، از آزمون جارگ-برا برای آزمون نرمال بودن شاخص فضای کسب و کار به عنوان متغیر وابسته مدل استفاده می‌شود. نتایج این آزمون نشان می‌دهد که شاخص فضای کسب و کار متقارن نبوده و چوله به چپ (ضریب چولگی $-7/85$) می‌باشد؛ زیرا مقدار آماره جارگ برا $68/7$ بوده و $prob$ آن کمتر از 0.05 می‌باشد. به عبارت دیگر، فرضیه صفر مبنی بر نرمال بودن توزیع متغیر وابسته رد شده و این توزیع چوله به چپ خواهد بود (نمودار ۶).

نمودار ۶- آزمون نرمال بودن شاخص فضای کسب و کار

منبع: یافته‌های پژوهش.

جدول ۲- نتایج برآورد مدل

ت	۰/۱	۰/۲	۰/۳	۰/۴	۰/۵	۰/۶	۰/۷	۰/۸	۰/۹
C	۳/۱ (۱/۱۱)	۴/۳۲ (۱/۲۸)	۳/۲۷ (۱/۳۴)	۲/۳۸ (۱/۲۷)	۳/۸۵ (۱/۴۲)	۴/۲۸ (۱/۳۸)	۲/۵۲ (۱/۶۲)	۵/۳۸ (۱/۲۸)	۴/۲۱ (۱/۲۵)
شاخص فساد ادراک	-۰/۴۷ (-۲/۵۸)*	-۰/۴۵ (-۲/۰۸)*	-۰/۴۴ (-۲/۹)*	-۰/۴۱ (-۲/۲۲)*	-۰/۳۹ (-۲/۴)*	-۰/۳۶ (-۲/۸)*	-۰/۳۲ (-۲/۲)*	-۰/۲۸ (-۳/۱)*	-۰/۲۲ (-۲/۹)*
بیکاری نرخ	-۰/۳۹ (-۲/۰۱)*	-۰/۳۶ (-۲/۲۳)*	-۰/۳۴ (-۲/۴۴)*	-۰/۳۲ (-۱/۶۴)	-۰/۳۰ (-۱/۱۷)	-۰/۲۹ (-۱/۴)	-۰/۲۷ (-۱/۳)	-۰/۲۴ (-۱/۳)	-۰/۲۰ (-۱/۰۵)
تورم نرخ	-۰/۳۴ (-۲/۳۸)*	-۰/۳۳ (-۲/۵۲)	-۰/۳۰ (-۲/۱۸)*	-۰/۲۸ (-۲/۳۲)*	-۰/۲۴ (-۲/۲۴)*	-۰/۲۰ (-۲/۱۸)*	-۰/۱۷ (-۲/۱۷)*	-۰/۱۴ (-۲/۴۱)*	-۰/۱۱ (-۲/۳۴)*
درآمد مالیاتی	-۰/۱۹ (-۱/۲۷)	-۰/۱۸ (-۱/۰۸)	-۰/۱۷۱ (-۱/۴)	-۰/۱۶ (-۲/۰۱)*	-۰/۱۴ (-۲/۲۵)*	-۰/۱۲ (-۳/۰۵)*	-۰/۰۹ (-۳/۲)*	-۰/۰۷ (-۳/۳)*	-۰/۰۶ (-۲/۸)*
بازر تجاری بودن	۰/۰۸ (۲/۰۲)*	۰/۱۰ (۲/۳۸)*	۰/۱۲ (۱/۳۲)*	۰/۱۵ (۲/۵۹)*	۰/۱۹ (۱/۹۶)*	۰/۲۲ (۲/۰۱)*	۰/۲۳ (۲/۲۷)*	۰/۲۵ (۲/۱)*	۰/۲۶ (۲/۰۴)*
آب و برق	-۰/۲۴ (-۲/۰۲)*	-۰/۲۳ (-۲/۳۴)*	-۰/۲۱ (-۲/۵۴)*	-۰/۱۹۵ (-۲/۲۱)*	-۰/۱۸۳ (-۲/۲۸)*	-۰/۱۷ (-۲/۴۱)*	-۰/۱۵۹ (-۱/۹۹)*	-۰/۱۴۲ (-۲/۰۷)*	-۰/۱۳۵ (-۲/۴)*
R ²	۰/۵۵	۰/۵۷	۰/۵۳	۰/۵۶	۰/۵۵	۰/۵۴	۰/۵۹	۰/۵۶	۰/۵۳
نرخ بیکاری	۴۴/۵ (۰/۰۰)	۴۲/۷ (۰/۰۰)	۴۱/۳ (۰/۰۰)	۳۸/۲ (۰/۰۲)	۴۱/۸ (۰/۰۰)	۳۹/۲ (۰/۰۰)	۳۹/۵ (۰/۰۱)	۳۷/۱ (۰/۰۳)	۳۵/۹ (۰/۰۳)
تسهیل‌ها	۴۱/۳ (۰/۰۰)	۴۴/۸ (۰/۰۰)	۴۱/۵ (۰/۰۱)	۳۹/۳ (۰/۰۰)	۳۹/۴ (۰/۰۰)	۴۱/۴ (۰/۰۰)	۴۰/۵ (۰/۰۰)	۴۳/۷ (۰/۰۰)	۳۶/۲ (۰/۰۲)

*: اعداد داخل پرانتز مقدار آماره t بوده و معنادار بودن ضرایب در سطح معناداری ۵ درصد را نشان می‌دهند.

منبع: یافته‌های پژوهش.

براساس نتایج برآورد مدل (جدول ۲)، بالا بودن سطح فساد تأثیر منفی بر کسب و کار کشورها داشته و فضای کسب و کار در این کشورها را بدتر می‌کند؛ زیرا وجود فساد در هر سطح از چرخه عمر کسب و کار (از راه‌اندازی کسب و کار تا انحلال آن) باعث کاهش کارایی کلی کسب و کارها شده و فضای کسب و کار کشورها را نامطلوب می‌نماید. نرخ بیکاری و نرخ تورم نیز به‌عنوان شاخص‌های بی‌ثباتی اقتصادی، تأثیر منفی بر فضای کسب و کار دارند؛ اما در سطح معناداری ۵ درصد، تأثیر نرخ بیکاری تنها در کوانتیل‌های ۱ و ۲ و ۳ به لحاظ آماری معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر بی‌ثبات بودن اقتصاد کلان کشور و بالا بودن نرخ بیکاری و تورم باعث افت نمره کسب و کار کشور شده و آن را بدتر می‌نماید. همچنین هر اندازه فضای تجاری کشورها بازتر باشد، نشانگر تعاملات تجاری و مالی بیشتر کشور با سایر کشورهای دنیا بوده و این امر باعث بهبود فضای کسب و کار کشور می‌گردد. بر این اساس در این مطالعه نیز باز بودن تجاری کشور تأثیر مثبت بر فضای کسب و کار داشته و این تأثیر در سطح معناداری ۵ درصد به لحاظ آماری معنادار می‌باشد. تأثیر نوسانات نرخ ارز بر فضای کسب و کار نیز منفی بوده و این تأثیر در سطح معناداری ۵ درصد به لحاظ آماری معنادار می‌باشد. همچنین تأثیر درآمدهای مالیاتی بر فضای کسب و کار منفی بوده، اما در سطح معناداری ۵ درصد، این تأثیر در کوانتیل‌های ۱ و ۲ و ۳ به لحاظ آماری معنادار نیست. به عبارت دیگر در شرایط کنونی و با استفاده از اطلاعات موجود، سیستم مالیاتی به‌جای آن که مشوق شروع و ادامه کسب و کار باشد، به‌عنوان مانعی در مقابل آن عمل می‌نماید و از این رو تأثیر آن بر فضای کسب و کار منفی خواهد بود. تأثیر نوسانات نرخ ارز بر فضای کسب و کار منفی بوده و این تأثیر در سطح معناداری ۵ درصد به لحاظ آماری معنادار می‌باشد؛ زیرا وجود نوسانات نرخ ارز، انگیزه سرمایه‌گذاری و شروع کسب و کار در کشور را تضعیف کرده و در نتیجه تأثیر منفی بر فضای کسب و کار خواهد داشت.

ضریب تعیین رگرسیون برآوردی برای کوانتیل‌های مختلف نیز بین ۰/۵۳ تا ۰/۵۹ متغیر می‌باشد. همچنین براساس نتایج آزمون برابری ضرایب شیب، می‌توان در سطح معناداری ۵ درصد فرضیه صفر این آزمون مبنی بر برابر بودن ضرایب شیب در بین کوانتیل‌ها را رد کرد. به عبارت دیگر ضرایب شیب بین کوانتیل‌ها با هم برابر نیستند. همچنین براساس نتایج آزمون تقارن، در سطح معناداری ۵ درصد، فرضیه صفر متقارن بودن ضرایب در رگرسیون کوانتیل رد می‌شود؛ زیرا این آزمون کوچک‌تر از ۰/۰۵ می‌باشد.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به اهمیت و نقش فضای کسب و کار در دستیابی به رشد اقتصادی، ارائه تعریف دقیقی از فضای کسب و کار دشوار است، در بیانی سودمند، فضای کسب و کار به مثابه محیط سیاسی، نهادی و رفتاری است که بازدهی و مخاطرات مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری را تحت تأثیر قرار می‌دهد. منظور از فضای کسب و کار، عوامل مؤثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاه‌های حاکمیت، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیرساخت‌ها و ... می‌باشد که تغییر دادن آن‌ها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه‌هاست. براساس مطالعه بانک جهانی در بیشتر کشورها به منظور راه‌اندازی یک کسب و کار کوچک باید ابتدا بر اساس نیاز بازار در مورد نوع محصول تولیدی تصمیم‌گیری شود، سپس برای تأمین مالی اقدام گردد. بنگاه برای آغاز فعالیت خود باید در دفاتر رسمی ثبت شود. سپس نیروی کار استخدام نماید. هنگامی که مقدمات فراهم شد شرکت تولید خود را آغاز می‌نماید و برای اخذ استانداردها و مجوزها برای عرضه و بالا بردن کیفیت محصولات خود تلاش می‌نماید. پس از ورود به بازار و کسب سود، شرکت موظف به پرداخت مالیات و عوارض خواهد بود. ممکن است شرکت برای صادرات کالای خود نیز برنامه‌ریزی کرده باشد، در این صورت فرآیندهای دیگری نیز به فعالیت‌های شرکت افزوده می‌گردد. در تمامی این مراحل نیاز مراجعه به نهاد قانونی وجود دارد، حتی در صورتی که فعالیت شرکت تعطیل گردد یا این که شرکت نخواهد به فعالیت خود ادامه دهد، برای تعطیلی کسب و کار و تقسیم دارایی‌ها بین صاحبان و سهامداران لازم است مراحل قانونی را پشت سر بگذارد. به این ترتیب هر فعالیت کسب و کار از زمان شکل‌گیری تا انحلال کامل چرخه‌ای را طی می‌نماید و در هر مرحله براساس قوانین و مقررات موجود برای شروع، تداوم و انحلال فعالیت خود متحمل هزینه‌های گوناگون و صرف زمان می‌شود. بدیهی است که هر چه این مراحل مشکل‌تر، پیچیده‌تر و پرهزینه‌تر باشند، انگیزه افراد و اشخاص حقیقی و حقوقی برای انجام فعالیت‌های اقتصادی کمتر می‌گردد. همچنین وجود فساد در هر یک از مراحل فوق می‌تواند به‌عنوان مانعی برای شروع کسب و کار و تداوم فعالیت آن به حساب آید.

با توجه به تأثیر فساد بر محیط کسب و کار، در این تحقیق، عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار با تأکید بر متغیر فساد در کشورهای منتخب اسلامی مطالعه شده است. کشورهای منتخب اسلامی

مورد مطالعه در این تحقیق عبارتند از: جمهوری اسلامی ایران، کویت، مصر، عربستان سعودی، قطر، عمان، بحرین، امارات متحده عربی، ترکیه، پاکستان، یمن، مراکش، اردن، مالزی و اندونزی. در این تحقیق داده‌ها و اطلاعات لازم برای برآورد مدل برای بازه زمانی ۲۰۱۸-۲۰۰۵ از پایگاه اطلاعاتی بانک جهانی و سازمان بین‌المللی شفافیت استخراج شده و مدل مورد نظر نیز با استفاده از روش رگرسیونی کوانتایل و نرم‌افزار Eviews9.0 برآورد شده است. قبل از برآورد مدل، از آزمون ریشه واحد برای بررسی مانایی یا نامانایی متغیرهای مدل استفاده شده و مشاهده گردید که تمامی متغیرهای مدل در سطح مانا می‌باشند. به عبارت دیگر متغیرهای مدل ریشه واحد نداشته و انباشته از مرتبه صفر می‌باشند.

در این مطالعه متغیر فساد با شاخص ادراک فساد سازمان بین‌المللی شفافیت و متغیر کسب و کار با شاخص کسب و کار بانک جهانی اندازه‌گیری شده است. نتایج برآورد مدل نشانگر این است که در سطح معناداری ۵ درصد، متغیر فساد بر فضای کسب و کار تأثیر منفی و معنادار داشته است؛ زیرا وجود فساد در هر سطح از چرخه عمر کسب و کار (از راه‌اندازی کسب و کار تا انحلال آن) باعث کاهش کارایی کلی کسب و کارها شده و فضای کسب و کار کشور را نامطلوب می‌کند. به عبارت دیگر بالا بودن سطح فساد می‌تواند به عنوان مانعی در برابر بهبود فضای کسب و کارها تلقی گردد. همچنین براساس نتایج تحقیق، تأثیر تورم، درآمد مالیاتی و نوسانات نرخ ارز بر فضای کسب و کار منفی بوده و این اثرات در سطح معناداری ۵ درصد به لحاظ آماری معنادار می‌باشند؛ زیرا بی‌ثبات بودن اقتصاد کلان و بالا بودن نوسانات نرخ ارز، ریسک سرمایه‌گذاری به خصوص برای افراد خارجی را افزایش داده و محیط کسب و کار را ناامن می‌نماید. منفی بودن ضریب مالیات نیز نشانگر این است که سیستم مالیاتی به جای آن که مشوق شروع و ادامه کسب و کار باشد، به عنوان مانعی برای آن عمل کرده و بر فضای کسب و کار تأثیر منفی داشته است. همچنین براساس نتایج برآورد مدل‌ها، باز بودن تجاری کشورها تأثیر مثبت بر فضای کسب و کار داشته و این تأثیر در سطح معناداری ۵ درصد به لحاظ آماری معنادار می‌باشد.

در پایان براساس نتایج تحقیق پیشنهاد می‌گردد که:

- با عنایت به تأثیر منفی فساد بر فضای کسب و کار، پیشنهاد می‌گردد تا با اجرای سیاست‌هایی نظیر توسعه دولت الکترونیک، کاهش حجم دولت، بهبود فرهنگ و سطح اخلاق عمومی جامعه با ترویج تقبیح فساد و رشوه، جلوگیری از نفوذ دولت در دستگاه‌های نظارتی و بازرسی، حذف

دستورالعمل‌ها و مقررات زائد که امکان سوءاستفاده و فساد را افزایش می‌دهند، اصلاح فرهنگ سازمانی، گسترش جریان آزاد اطلاعات و تشویق مردم به گزارش فساد، برقراری ثبات در قوانین کسب و کار، اعمال قوانین و مقررات پیشگیرانه و همچنین مقابله جدی و قاطع با مفسد اقتصادی، سطح فساد در کشور کنترل شده و نتیجتاً با کنترل (کاهش) فساد، فضای کسب و کار مطلوب شود.

- براساس نتایج تحقیق، تورم و بیکاری به‌عنوان دو شاخص بی‌ثباتی اقتصاد کلان، تأثیری منفی بر کسب و کار در ایران و کشورهای منتخب اسلامی دارند. از این رو لازم است که بانک مرکزی با اجرای سیاست‌های پولی متناسب با وضعیت اقتصادی کشور، سطح نقدینگی و تورم را در کشور کنترل نماید. همچنین دولت بایستی با اجرای سیاست‌های اشتغال‌زایی مناسب، با افزایش سطح اشتغال در کشور، فضای کسب و کار را بهبود بخشد.

- با توجه به تأثیر منفی درآمد مالیاتی بر فضای کسب و کار، در این راستا اصلاح نظام مالیاتی از قبیل: اتخاذ مالیات‌های عادلانه، کاهش بار مالیاتی بنگاه‌ها و نیز اعطای تشویق‌های مالیاتی به فعالان فضای کسب و کار در راستای حمایت اساسی دولت از کسب و کارها پیشنهاد می‌گردد.

- با توجه به تأثیر منفی نوسانات نرخ ارز بر فضای کسب و کار در کشور، بانک مرکزی و دولت برای ایجاد اطمینان در بازار ارز و ممانعت از نوسانات نرخ ارز، بایستی سیاست‌های ارزی متناسب با شرایط اقتصادی و تحریمی را اجرا نموده و نوسانات نرخ ارز را حداقل سازند.

- با توجه به تأثیر مثبت باز بودن تجاری کشورها بر فضای کسب و کار، اتخاذ سیاست‌های مناسب در زمینه آزادسازی تجاری جهت بهره‌برداری از فرصت‌های تجاری و سرمایه‌ای موجود در اقتصاد جهانی و توسعه صادرات خدمات و کالاها و در نتیجه بهبود فضای کسب و کار توسط دولت پیشنهاد می‌گردد.

References

- [1] Ades, A., & Di Tella, R. (1999). Rents, competition, and corruption. *American Economic Review*, 89(4), 982-993.
- [2] Amarandei, C. M. (2013). Corruption and foreign direct investment: evidence from central and eastern European states, *Journal of CES working Paper*, 5(3), 311-322.
- [3] Avnimelech, G., & Zelekha, Y. (2011). The Effect of Corruption on Entrepreneurship, Paper presented at the DRUID 2011, *Copenhagen Business*

- School, Denmark, and June 15-17, 2011.
- [4] Bonga, Wellington G., & Mahuni, K. (2018). Assessing the Impact of Ease of Doing Business and Corruption on Economic Growth for Africa Free Trade Zone (AFTZ) Member States, *MPRA Paper* No. 88932. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/88932/>.
- [5] Chan, K. S., Dang, Q. T., & Tingting, L. (2019). The evolution of corruption and development in transitional economies: Evidence from China. *Economic Modelling*, <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.09.001>.
- [6] Cooray, A., & Dzhumashev, R. (2018). The effect of corruption on labour market outcomes. *Economic Modelling*, 74(C), 207-218.
- [7] Cooray, A., & Schneider, F. (2016). Does corruption promote emigration? An empirical. *Journal of Population Economics*, 29(1), 293- 310.
- [8] Dutta, N., Kar, S., & Roy, S. (2013). Corruption and persistent informality: an empirical investigation for India, *Journal of International review of Economica & Finance*, 27(c), 357-373.
- [9] Emerson, P. M. (2006). Corruption, competition and democracy. *Journal of Development Economics*, 81(1), 193-212.
- [10] <https://data.worldbank.org/>.
- [11] Karimi takanlou, Z., Sadeghi, s.k., & Satari, M. (2014). Studying the factors affecting business environment in Iran. *Economic Journal*, 14 (1, 2), 5- 26 (In persian).
- [12] Koenker, R., & Machado, A.F. (1999), Goodness of Fit and Related Inference Processes for Quantile Regression, *Journal of the American Statistical Association*, 94(448), 1296-1310.
- [13] Koenker. R., & Bassett, G. (1982). Tests of Linear Hypotheses and L1 Estimation, *Econometrica*, 50, 83–1577.
- [14] Maruichi, D., & Abe, M. (2019). Corruption and the business environment in Vietnam: Implications from an empirical study, *Asia & the Pacific Policy Studies*, 6(2), 222-245.
- [15] Majles Research Center. (2017). Using popular capacities to combat and prevent corruption (examining the experiences of selected countries). *Office of Economic Studies* (In persian).
- [16] Mehrabani, F., Abdollahi, F., & Basirat, M. (2016). Considering the Effects of Doing Business on Economic Growth for Iran, MENA and OECD Countries by GMM Method. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 4(13), 65-96 (In persian).
- [17] Newey, W. K. & Powell, J. L. (1987). Asymmetric Least Squares Estimation and Testing, *Econometrica*, 55(4), 819-847.
- [18] Ntouko, C. N. (2013). Regulatory framework and private investment: empirical evidenc for developing countris, *Journal of Economics Bulletin*, 33(1), 494-510.
- [19] Schmidt, D. E., & Prytula, Y. (2018). Business corruption in Ukraine: A way to get things done?. *Business Horizons*, 61 (6), 867-879.

- [20] Sivula, I. (2015). what drives corruption and how corruption impacts business formation? A case study of Ukraine in a prospect of cross-country analysis, Master's Thesis, Prof. Mark Schelker, ass. Simon Berset Chair of Public Finance, *University of Fribourg*.
- [21] Sung, H. E. (2013). Democracy and political corruption: A cross-national comparison. *Crime, Law and Social Change*, 41(2), 179-193.
- [22] Tanzi, V. (1998). Corruption around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures, *International Monetary fund*, 45 (4), 559-594.
- [23] Theobald, R. (1990). Corruption, Development and Underdevelopment, *Durham: Duke University Press*.
- [24] Tian, F., Gao, J., & Yang, K. (2016). A Quantile Regression Approach to Panel Data Analysis of Health Care Expenditure in OECD Countries, *Monash Bussiness school*, Department of Econometrics and Business Statistics, working paper, 1- 27.
- [25] Trentini, C., & Koparanova, M. (2013). Corruption and entrepreneurship: does gender matter?, *ECE*, Discussion Paper No. 2013-1.
- [26] Transparency International. (2018). Corruption Perceptions Index. <http://www.transparency.org/cpi2014/results>.
- [27] Transparency International. (2019). Corruption Perceptions Index. <http://www.transparency.org/cpi2014/results>.
- [28] Valibeighi, H., & Panahi, F. (2010). Iran's position in the world economy compared to selected countries (in terms of human development indicators, economic freedom and business environment). *Journal of Business Reviews*, 8 (43), 27- 42 (In persian).
- [29] World Bank, Doing Business Reports (2005-2019).
- [30] World Bank, Doing Business. (2019). Iran, Islamic Rep, IFC & IM.